

ταβύλων, ὅπως μετὰ ταῦτα ἀναπτύξωσιν ἕκαστος ἐν ἐκτάσει τὰς περὶ τούτων ἰδέας των.

Τοιαύτη καὶ ἐκ τοιούτων προήχθη ἡ πρώτη ἀφορμὴ σοφῶν διασκέψεων καὶ ὑπομνημάτων περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ Κράτους.

Α.

ΠΕΡΙ ΟΡΧΗΣΕΩΣ.

Καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησιν, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὁ χορὸς περιληπμένος ἐστίν, ὡς διάχυσις τῆς ψυχῆς, καὶ εὐκινήσιος καὶ ὑγείας πρόξενος θεωρούμενος. Κροτεῖται δὲ συνεχῶς, παρὰ μὲν τοῖς ἀστοῖς ἐν ταῖς συγγενικαῖς καὶ φιλικαῖς ἐστιάσεσι, παρὰ δὲ τοῖς χωρικοῖς ἐν ταῖς δημοσίαις ἀθροίσεσι καὶ πανηγύρεσι, τελούμενος κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ φωνητικῶν μελῶν.

Ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ταῖς ἄλλαις τῆς Ἡπείρου πόλεσιν ὁ ἐθνικὸς χορὸς περιέχει τέσσαρα συστήματα «τὸ σταυρωτὸν, πηδητὸν, συρτὸν καὶ σειστὸν»· ἅπαντα δὲ τὰ εἶδη ταῦτα τοῦ χοροῦ (1) τελοῦνται κυκλοειδῶς, συνεχομένων τῶν χορευτῶν διὰ τοῦ καρποῦ τῆς χειρὸς, ἢ διὰ ῥινομάκτρων· καὶ ὅτε μὲν ἡ χορεία σχηματίζεται ἐκ μόνων ἀρρένων, ὅτε δὲ ἐκ θηλέων, καὶ

(1) Τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χορευτικὸν σύστημα ὑπῆρξε ποικίλον. Ἄλλοτον μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις ἐστιάσεσιν, ἄλλοτον δὲ ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς τελεταῖς καὶ ἄλλοτον ἐν ταῖς φαλλομένοις ὑμνοῖς. Ἐκ τῶν παρ' ἐκείνοις ἐθιζομένων χορευτικῶν εἰδῶν (τῶν παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν ἀπαντωμένων), ἔχνη τινὰ διατηρήθησαν ἐν τοῖς τωρινῶς ἐθνικοῖς χοροῖς. — Τοῦ θρησκευτικοῦ ἐγκυκλίου χοροῦ, ἐν τῷ κληρικῷ ἱερῷ χορῷ, τῷ κροτούμενῳ κατὰ τὴν προχείρην ἱερέως, ἐν τε τῷ κροτούμενῳ κατὰ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Τοῦ Βακχικοῦ χοροῦ ἔχνη τηροῦνται εἰς τὸν λεγόμενον Χυλιδονάκι ἢ καρσιλαμῶν, ὅτε τὸ χορεῖον ζεῦχος, ἐκ φιλοπότων συγκείμενον (ὅποιοι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ναῦται), χορεύουσι δι' ἐπικινδύνων ἀλμάτων ἰστάμενοι ἐπὶ τῶν ὀνύχων τῶν ποδῶν, ἢ ἐκ διαλειμάτων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν παλαμῶν (ὡς οἱ παρὰ τῷ Ὀμήρῳ κυδοστήρες) ἀνορθούμενοι ἔχοντες τοὺς πόδας.

Τοῦ δὲ λεγομένου Γέρανος ἀπεικόνισμά ἐστιν ἡ κατὰ σειρὰν ἀντικατάστασις τοῦ προεξάρχοντος τῆς χορείας, μετεδίδοντος τούτου εἰς τὴν κεφαλὴν ἢ τὴν οὐρὰν τοῦ χοροῦ. — Τοῦ Δηλιακοῦ χοροῦ ὁμοίωσίς τις ὑποδεικνύεται εἰς τὸν κύκλιον χορὸν, ἐταν ὁ προεξάρχων διατάττει τὴν ὀπισθοχώρησιν τῶν χορευτῶν, καὶ ἐταν ἐκκλίνων τοῦ κύκλου μετὰ τῶν προσεχῶς ἀκολουθῶν του, χορεύων ὑποδύει μετὰ τοῦ δεξιῶς τῶν ἀπωτέρω συγχορευτῶν, ὑψούντων τοὺς βραχίονας, καὶ μετὰ τὴν διάδοσιν ταύτην διὰ τοῦ αὐτοῦ ῥυθμοῦ σχηματίζει ἐκ νέου τὸν χορευτικὸν κύκλον. Ἐπὶ μάλλον δὲ προσεγγίζει τῷ Δηλιακῷ ἢ Δαιδαλικῷ χορῷ, ὁ λεγόμενος Γαιτανάκι, χορὸς κροτούμενος παρ' ἡμῶν κατὰ τὰς ἀποκρίας ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ ὑπὸ δέκα ἢ δώδεκα νεανίων, οἵτινες διαιρούμενοι εἰς ἰσόποσα ζεύγη, τῶν μὲν

ἐνίοτε ἀναμίζ (2). Διαικρίνονται δὲ τὰ προσεθεθέντα εἶδη ἢ συστήματα ἐκ τοῦ τρόπου τῶν βημάτων καὶ ἐκ τῆς ἀρσεως τῶν ποδῶν, τῶν τε κινήσεων διακλήρου τοῦ σώματος. Συρτὸν (3) δηλαδὴ τὸ καὶ στρωτὸν, καλεῖται, διότι οἱ χορεύοντες στρωτῶς σύρουσι τὰ πόδια ἐν τῷ ἐδάφει. Πηδητὸν, διότι διὰ πηδηματικοῦ βήματος κροτεῖται. Σειστὸν, διότι ὁ χορευτὴς ἐκτὸς τῶν ποδῶν σείει καὶ τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ σώματος. Σταυρωτὸν τέλος, διότι ἕκαστος τῶν χορευτῶν συνδέεται διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς μετὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ προηγουμένου χορευτοῦ, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς μετὰ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ προσεχούς μετὰ τὸν ἐπόμενον χορευτὴν.

Διαστέλλονται δὲ τὰ εἶδη τῶν νεοελληνικῶν χορῶν δι' ἰδιαιτέρων ὄρων. — Ὁ Τσάμικος ἢ Κλέφτικος, διότι οἱ ἀνδρίζομενοι, καὶ οἱ ἀρματωλοὶ καὶ κλέπται ἐνασμενίζονται εἰς αὐτόν. Ὁ Μπερατινός, διότι εἰς τὴν τοῦ Μπερατίου Νομαρχίαν ὑπάρχει ἐξιδιασμένος ὁ χορὸς οὗτος. — Ὁ Λεβαντίνικος ἢ Συριανός, διότι ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἐθίζεται καὶ προτιμᾶται. Ἡ Κάιντα, διότι διὰ τοῦ τούτου μουσικοῦ ὄργανου (ἀσκαύλιον) χορεύεται. Τὸ Γαιτανάκιον — ἢ Βλάχα — ἢ Μηλίτσα — τὸ Μαυρογεμενὸν

δι' ἀνδρικῆς, τῶν δὲ διὰ γυναικείας στολῆς διακρινόμενων, διὰ πλείστης ὥσης ἐπιδεξιότητος, ὑπὸ τὸ κατάλληλον μέλος καὶ ῥυθμὸν, πλέκουσι καὶ ἐκπλέκουσιν ἐπὶ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας, ταινίαν δεκάκλωνον ἢ δωδεκάκλωνον, κρατῶν ἕκαστος αὐτῶν τὸ ἄκρον πλατείας ὑφασματικῆς ταινίας ἡρτημένης ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἱστοῦ (περὶ δὲ κροτεῖται ὁ χορὸς), καὶ ἡ πλοκὴ καὶ ἐκπλοκὴ τοῦ τούτου γαιτανείου, ἀπαιτοῦσα Δαιδαλείους οὐκ εἰπεῖν περιστροφάς, τελεῖται παρὰ τῶν ἐγγεγυμνασμένων διὰ πλείστης ὥσης εὐκολίας. — Τοῦ δὲ Πυρρίχιου χοροῦ ἔχνη ἐτηρήθησαν εἰς τὸν λεγόμενον Τσάμικον ἢ Κλέφτικον χορὸν. Οἱ λοιποὶ τῶν παρ' ἡμῶν εἰθισμένων χορῶν εἰσὶ πανομοιότυποι τοῦ παρὰ τοῦ Ὀμήρου περιγραφομένου.

• Ἐνθα μὲν ἡῖθεοι καὶ παρθένοι ἀλφεισίβιαι.

Ὀρχεῦντ' ἀλλήλων ἐπὶ καρπῷ χεῖρας ἔχοντες·

Οἱ δ' ὅτε μὲν θρέξασκον ἐπισταμένοισι πόδεσσιν
ῥετα μάλα.

Ἄλλατε δὲ θρέξασκον ἐπὶ στίχας ἀλλήλοισιν.

πολλὸς δὲ ἡμερόεντα χορὸν περιστάθ' ὅμιλος
τερπόμενος. (Ιλιάδ. Σ. 594—604)

(2) Ὁ Εὐστάθιος φησὶ περὶ τῶν ἀρχαίων ἐτι τὸ πάλαι ἐχόρευον ἰδιαιτέρως οἱ ἄνδρες καὶ ἰδιαιτέρως αἱ γυναῖκες, κατὰ δὲ πρῶτον ἐκροτήθη χορὸς σύμμικτος ἐν Αἴγῳ ὑπὸ χοροστάτην τὸν Δαίδαλον ἐν τῶν σὺν τῷ Θησεῖ ἀπελθόντων εἰς νεανίων καὶ ἑπτὰ νεανίδων. Ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλων ἀναφέρεται ἐτι ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς καὶ ἐθνικαῖς ἐορταῖς συνεχωρεῖτο, ἵνα νέοι μετὰ νεανίδων καὶ ἄνδρες μετὰ γυναικῶν συγχορεύωσιν (Πλ. Σ. ἀνωτέρω).

(3) Τὴν λέξιν, συρτός, σημαίνουσιν τὸν ἐν γένει κύκλιον χορὸν, ἀπαντῶμεν οὖσαν ἐν χρήσει κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀγτωνίων ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 1626 ἐπιγραφῆς τοῦ Βοιχίου «καὶ τὴν τῶν συρτῶν πάτριον ὀρχησιν θεοσεβῶς ἐξετέλεσε.»

καὶ ἄλλα ἄλλων τοιαύτων ὀνομάτων, διότι τὸ ἄσμα ὅπερ ἄδεται εἰς ῥύθμισιν ἐνὸς ἐκάστου χοροῦ, ἄρχεται ἐκ τῆς λέξεως τοῦ ὀνόματος τοῦ χοροῦ (ἴδε τὴν ἡμετέραν ἄσματικὴν συλλογὴν Ἀριθ. 420—472).

Ἐκαστον δὲ τῶν ἀνωτέρω χορευτικῶν εἰδῶν διαίρεται εἰς δύο θέσεις, τὴν μὲν σιγαλὴν καὶ βραδεῖν, τὴν δὲ ἔντονον καὶ ταχυτέραν, τινὲς δὲ τῶν χορῶν τελοῦνται διὰ συντόμων περιόδων διαδεχομένων ἀλλήλας, τινὲς δὲ διὰ δύο μόνων διαρκῶν περιόδων ἐκκτέρως θέσεως ἀποπερατοῦνται. — Εἰς τοὺς προεκτεθειμένους ἐθνικοὺς χοροὺς, τοὺς διὰ βραδέων ἀλλὰ χαριέντων κινήσεων καὶ ἑλιγμῶν κροτουμένους, εὐρίσκει ὁ περίεργος παρατηρητὴς ἀφέλειαν, εὐρυθμίαν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον, χάριν ἐπὶ τὸ φυσικώτερον καὶ σεμνοπρέπειαν τὴν ἀρμόζουσαν τῷ θήλει γένει, φαινόμενα ὅπερ ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς ἀπεσκορράκισεν ἐκ τοῦ χορευτικοῦ, μεταλθὼν μελωδίαν μὲν θελκτικωτέραν καὶ κανονικότητα σωματικῶν κινήματων, ἀλλὰ καὶ τάσιν οὐχὶ σπανίως κεντοῦσαν καὶ ἀπωθοῦσαν τοὺς χορευτὰς εἰς ὅ,τι ἀπάδει τῇ σεμνοπρεπείᾳ. Ἀτυχῶς δὲ ἐν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων, ὅφ' οὗ παρεισῆχθη τὸ περιδῶντον *κρινολίτον*, συνερείλαυσε τοῦτο καὶ τὴν ψώραν τῶν νεωτέρων χορῶν, τὴν πόλκαν, τὸ βάλς (στρόβιλον), τὴν κουατρίλιαν καὶ ἄλλα (1).

Ταῦτα τὰ περὶ τῆς ὀρχήσεως ἐν ταῖς πόλεσι· παρὰ δὲ τοῖς ἀγροδικαίτοις Ἠπειρώταις συνηθέστεροι καὶ ἀσπαστότεροι χοροὶ εἰσὶ, παρὰ μὲν τοῖς ἀνδράσιν ὁ Τσάμικος καὶ ἡ Κάιντα, παρὰ δὲ ταῖς γυναῖξιν, ἡ Μηλίτσα, τὰ Φρύδια τὰ γραμμένα, καὶ ἕτερος τοῦ συρτοῦ ἢ στρωτοῦ συστήματος. Παρ' αὐτοῖς δὲ ἡ ὀρχησις γίγνεται ἐν ὑπαίθρῳ ἐκάστοτε κατὰ τὰς πανηγύρεις, εἰς τὸ ἄλσος τὸ περὶ τὸν πανηγυρίζοντα ναὸν ἢ εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ, κατὰ τὸ δωδεκαήμερον καὶ τὸ νεοδδόμαδον, ἐν τῷ μεσοχωρίῳ, κέντρῳ τοῦ χωρίου, ἢ ἐν ὑπαίθροις ὁμαλοῖς ἐδάρεσι, καὶ ἐν ταῖς ἀμπέλοις καὶ ἀγροῖς, κατὰ τὸν τρυγητὸν καὶ τὸ θέρος. Ἡ συνηθέστερα δὲ παράταξις τοῦ χοροῦ ἐστὶν ἡ ἐπομένη. Δύο ἢ τρεῖς ἄνδρες ἐκ τῶν ἐπιτηδειωτέρων εἰς τὸ χορεύειν, χοροστατοῦσιν ἐπὶ τῶν δύο τῆς χορείας ἄκρων, καὶ μετ' αὐτοὺς ἑπονται κατὰ σειρὰν αἱ μᾶλλον ἡλικιωμένοι, ἐν δὲ τῷ μέσῳ συμπλέκονται αἱ νεώτεραι τῶν χορευτριῶν. — Ἀρχομένου τοῦ μέλους διὰ μουσικῶν ὀργάνων (αὐλοῦ καὶ τυμπάνου

κατὰ τὸ πλεῖστον), ἡ χορεία σχηματίζεται εἰς ἡμικύκλιον, χορευουσῶν τῶν γυναικῶν διὰ στρωτῶν καὶ κανονικῶν βημάτων, τῶν δὲ ἀνδρῶν τῶν προεξαρχόντων δι' ἐκτενεστέρων καὶ πηδῶν. Ἐν ἑλλείψει δὲ μουσικῶν ὀργάνων διευθύνει τὸν χορὸν ἄσματικόν τι μέλος φωνούμενον ὑπὸ τοῦ ἡμίσεως τῆς χορείας καὶ ἀμέσως ἐπαναλαμβανόμενον ὑπὸ τοῦ ἄλλου ἡμίσεως. — Περαιτουμένου τοῦ μέλους ἡ ἄσματος, λήγει καὶ ἡ περίοδος τοῦ χοροῦ, καὶ ἄρχεται ἀμέσως ἕτερον εἶδος μέλους ἢ ἄσματος, μεταβλλομένης τῆς τάξεως, δηλ. ἡ τέως σχηματίζουσα τὴν οὐρὰν ἄκρα καθίσταται κορυφὴ τῆς χορείας, καὶ οὕτως ἀκολουθεῖ διαρκῶς ἐπὶ πολλὰς ὥρας, διότι ἡ ἀπολάμνουσα ἐγκαταλείπει τὴν θέσιν τῆς εἰς ἐτέραν πρόσφατον ἢ ἀναπαυθεῖσαν εἰς τὸ μεταξὺ. Τὸ αὐτὸ δὲ γίνεται καὶ μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, τῶν καὶ ταχυτέρον ἀποκαμνόντων, διότι αὐτοὶ μὲν πηδῶσι χορεύοντες, αἱ δὲ γυναῖκες ἀντέχουσιν ἐπὶ μᾶλλον, ὥς ἀτρέμα κινούμεναι (5).

Π. Α.

ΛΕΟΝΤΩΝ ΠΑΓΙΔΕΣ

ὑ π ο

ΙΟΥΛΙΟΥ ΓΕΡΑΡΔΟΥ

τοῦ *Λεοντοκτόνου* ἐφευρεθεῖσαι.

Τὸ ὄνομα τοῦ ἐφευρέτου λατρεύεται παρὰ τοῖς ἰθαγενέσι τῆς Ἀλγερίας καὶ αὐτοῖς τοῖς μήπω ὑποτεταγμένοις τῇ Γαλλίᾳ, καὶ αὐτοῖς τοῖς λησταῖς καὶ δολοφόνοις· διότι πρὸ τῆς γαλλικῆς κατακτήσεως ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀλγερίας εἶχεν ἐν τῇ σωματοφυλακῇ του πολλοὺς Τούρκους λεοντοθήρας, οἵτινες μετὰ μεγίστων προφυλάξεων καὶ δι' ἑαυτοὺς καὶ διὰ τὸ δέρμα τοῦ θηρίου ἐκαρτέρουν ἐν εἵδει τινὶ κτιρίῳ καλουμένων ἀρχιστὶ *μεβ.λῆδ*, ἐνεδρῶν, κρυπτῶν, ἢ ἐπὶ δένδρων· μετὰ δὲ τὴν γαλλικὴν κατάκτησιν οὐδεὶς ἐπρόντισε περὶ τῆς καταδιώξεως καὶ καταστροφῆς τῶν ἐπιβλαβῶν τούτων ζώων. Ὦθεν οἱ Ἀραβες ἐπόθουν τοὺς Τούρκους λεοντοθήρας, κατακρίνοντες τοὺς ἀδιαφοροῦντας Γάλλους· ὁ δὲ Ἰούλιος Γεράρδος προσβληθεὶς τὴν φιλοτιμίαν, ὥς Γάλλος, ἀφωσιώθη εἰς τὸ ἔργον τοῦτο καταφρονήσας καὶ *μεβ.λῆδ* καὶ δένδρα, τὰ ὅποια εἰς οὐδὲν ἄλλο τῷ ἐχρησίμευσαν ἢ εἰς στέγασμα κατὰ τῆς βροχῆς. Μεταξὺ δὲ ἄλλων λεόντων ἐφόνευσεν ἐν τῇ Ἀρχιούχῃ περίφημον λέοντα, ὅστις πρὸ ἐτῶν πολλῶν κατέστρεψε τὰ περίχωρα τοῦ Γέλυ,

(1) Τῶν ὀρχιστρίδων ὁ θεατρικὸς χορὸς παρὰ τοῖς Ἑλλησι τῆς Ἠπείρου θεωρεῖται καὶ ἀποσοβεῖται ὡς κακοήθης. Εἰς τὸν αὐτὸν χορὸν, κατὰ τὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας, οὐ μόνον οἱ Ὀθωμανοὶ ἀλλὰ καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἀρέσκονται, κρατούμενον ὑπὸ διεφθαρμένων νέων καὶ νεανίδων, κατὰ τὸ πλεῖστον φυλῆς Ἀθηγκανικῆς, καὶ ὁμοιάζοντα τῷ τρόπῳ καὶ τοῖς σχήμασι, καθ' ὃ ἐπαίχeto παρὰ τοῖς Ἑλλησιν (εἰκονογραφ. 100 Τόμ. Β'. τῶν τῆς Πομπηίας ἀνασκαφῶν).

(5) Ἀπτεσθαὶ δὲ τοὺς ἐφεῖς ἀλλήλων ἀτρέμα περιόντας ὥσπερ ἐν χορείᾳ (Πλουτάρχ. περὶ ἐκλεισιπότων Χρηστηρίων). Ἰδ. καὶ Ὀμήρου Σ. ἀνωτέρω.